

MALMÖ HÖGSKOLA

ISSN 1652-7224 ::: Publicerad den 6 juni 2007

Utskriftsvänlig pdf-fil

[Läs mer om idrott och genus på idrottsforum.org](http://idrottsforum.org)

Dansk Idrætshistorisk Forening släppte två årsböcker vid ett och samma tillfälle i slutet av 2005, dels om digitala rörelser (Årbog 2005), dels om kvinnor, kön och kropp (Årbog 2006). Den första är sedan tidigare **recenserad av Bill Sund**, och nu skriver Gerd von der Lippe om *Kvinder, køn og krop: Kulturelle fortællinger*. Av bokens åtta artiklar, tre essäer och tre bokrecensioner lyfter vår recensent fram tre texter. Susan Bandys bidrag behandlar forskning om idrott och kön de senaste 50 åren, och Pia Lundquist Wannebergs skriver om den finska gymnastikpedagogen Elisabeth Elli Björkstén. Båda artiklarna väcker von der Lippes intresse och gillande. Däremot ställer hon sig starkt tvivlande till en forskningsrapport som vill jämföra skandinaviska idrottsledares inställning till jämställdhet, skriven av Ulla Habermann, Laila Ottesen, Berit Skirstad och Gertrud Pfister. Här noterar von der Lippe allvarliga brister när det gäller den historiska redovisningen av jämställdhetsarbetet inom idrotten i Sverige och Norge, och nämner flera centrala verk som författarna förbiset. Vår recensent sätter också frågetecken vid empirin – dels finns det metodologiska problem som inte redovisas och problematiseras, dels blir analysen lidande av alltför begränsade kunskaper om tidigare forskning i området.

Innehållsrik årsbok med skiftande kvalitet på bidragen

Gerd von der Lippe

Institutt for idrett og friluftsfag, Høgskolen i Telemark

Anne Lykke Poulsen & Else Trangbæk
(red)

Kvinder, køn og krop: Kulturelle fortællinger

143 sider, hft.

Odense: Syddansk Universitetsforlag

2005 (Idrætshistorisk Årbog 2006)

ISBN 978-87-7674-098-6

Danmarks idrettshistoriske forening er meget produktiv. Den har gitt ut årbøker siden 1985. Dette er den første i sitt slag med temaet kjønn og kvinneidrett. Redaktørene poengterer at årboken kan være et uttrykk for veksten i den kjønnete idrettsforskningen. Det harmonerer med en økende forståelse for å analysere kroppen som et kulturelt fenomen i flere fagområder. I likhet med Sverige og Norge er det også få forskere i Danmark som har en kjønnet fagprofil i sine arbeider. Else Trangbæk og Anne Lykke Pedersen er to dyktige representanter i hver sin generasjon for dette idrettshistoriske perspektivet. Redaktørene hadde ønsket seg artikler om hvordan menn har gjort og gjør seg til menn gjennom idrett, men dessverre fikk de ingen slike bidrag.

Årboken er omfattende og innholdsrik. Den har med åtte artikler (Susan Bandy, Pia Lundquist Wanneberg, Birgit Brink Lund, Anne Lykke Poulsen & Karen Vedel, Ulla Habermann, Laila Ottesen, Gertrud Pfister & Berit Skirstad, samt Linnea Ytting), tre essays (Bente Rosenbeck, Henning Eichberg og Søren Damkjær) og tre bokanmeldelser (Tomas Peterson, Hilda Rømer Christensen, samt Lisbeth Steen Pedersen & Helle Jeppesen). Jeg skulle med glede ha anmeldt alle, men måtte gjøre et utvalg for ikke å flyte på overflaten hele tida. Kun tre arbeider blir omtalt: Susan Bandy: "Forskning i køn og sport. Et historisk perspektiv", Pia Lundquist Wanneberg: "Elli Björkstén – en genusordningens förnyare eller fövaltare?" og Ulla Habermann, Laila Ottesen, Gertrud Pfister og Berit Skirstad: "Det løser sig selv' (?) – Om skandinaviske idrætslederes indstilling til ligestilling". Alle artikler unntagen deler av innspillet til Habermann, Ottesen, Pfister og Skirstad har høy kvalitet, slik denne leseren tolker arbeidene. Fokus er derfor på mangler med denne, slik at nye lesere kan få en bedre forutsetning for å forstå hvorfor idrettens likestillingsarbeid kan være sterkere forankret i svensk og norsk idrett enn i dansk og hvorfor idrettsledere lengst nord ser ut til å ha større refleksjonsdybde i spørsmål om ledelse og kjønn.

Forskning i køn og sport

Susan Bandys artikkel "Forskning i køn og sport. Et historisk perspektiv" innleder årboken. Her tar hun leseren med på en reise i idrettsforskningen de siste 50 år. Fokus er på forskning i USA og i Europa, fordi her er kvantiteten størst og de teoretiske perspektivene til nå mest interessante ifølge forfatteren. Bandy har et meget omfattende referansegrunnlag, bl.a. fra forskning i USA, Canada, Argentina, Kina, Australia, England, Tyskland, Frankrike, Italia, Ungarn, Spania og Skandinavia. Hun viser hvordan den kjønnete idrettsforskningen har fått næring fra kvinnebevegelsen i den vestlige verden og fra den kritiske forskningen i humaniora og samfunnsvitenskapen. Den amerikanske idrettsforskeren introduserer den kanadiske sosiologen og historikeren, Ann Hall, som kan stå som kjønnsforskningens mor i idrettsfeltet med *Sport and Gender: A Feminist Perspective on the Sociology of Sport* i 1978. Hall understreket at hvis ikke kjønnsforskningen hadde et kritisk og feministisk perspektiv, ville forskningen bare bli mer av den samme gamle. Slik sett utfordret denne forskningen på sitt beste dualistiske kategorier og et tradisjonelt vitenskapsparadigme. Den feministiske forskningen ble inspirert av Thomas Kuhns teoretiske grep i *The Structure of Scientific Revolutions* og viser her til den finske forskeren Aino Saarinen i 1992 som en brobygger mellom idrettsforskningen og Kuhn. Hvis Bandy hadde fokusert mer på relasjonen mellom feministisk og idrettsforskning, kunne hun ha nevnt den kanadiske sosiologen, Dorothy Smith.

Hun kjønner Kuhns kritikk om vitenskapssamfunnet og kaller det et maskulint univers, der ledende aktører – professorene - sosialiserer studentene inn i sine problemstillinger, litteratur og forståelse av den "objektive", universelle og verdifrie forskningen i 1987. Den engelske sosiologen, Jennifer Hargreaves, bør også nevnes. Hun har påvirket idrettsforskere i flere verdensdeler med sin kritikk av den tradisjonelle mannsforskningen i idrett og sin forståelse av teoretiske og kritiske feministiske perspektiver.

Bandy tar med innflytelsen til den amerikanske historikeren, Joan Wallach Scott. Hun utfordret det vitenskaplige grunnlaget i historie forskningen med sitt radikale feministiske og poststrukturalistiske ståsted etter inspirasjon fra bl.a. Michael Foucault og Jacques Derrida. Poststrukturalismen kan forstås som et kritisk grep på 1980 og 1990-tallet, fordi den utfordret tradisjonelle kategorier.

Artikkelen viser utviklingen i idrettsforskningen og interessen for metodiske grep og teoretiske perspektiver som bl.a. Scott ("her story"), Antonio Gramsci (hegemonisk maskulinitet) og Michaels Foucault (diskursanalyse), Mike Featherstone, Bryan S. Turner (fokus på kropp i et kulturelt perspektiv), samt homofobi og etnisitet. Siden dagens temaer ofte gjelder både kjønn, klasse/ samfunnsgruppe og rase/ etnisitet, kunne forfatteren ha tatt med begrepet interseksjonalitet. Det brukes gjerne i analyser og samvirke mellom disse sosiale kategoriene (de los Reyes og Mulniari, 2005).

Alt i alt er denne artikkelen en meget god introduksjon til den kjønnete idrettsforskningen.

Kvinnegymnastikkens logikker

Neste artikkel er Pia Lundquist Wannebergs "Elli Björkstén – en genusordningens förnyare eller fövaltare?" Elli Björkstén er vel den mest kjente kvinnelige gymnastikk pedagog i Norden i første halvdel av 1900-tallet. Artikkelen gir leserne et innblikk i hennes kvinnegymnastikk og dets logikker. Jeg fokuserer på det siste. Finske Björkstén (1870-1947) ble utdannet ved Gymnastiska Centralinstitutet i Stockholm i 1895. Ifølge Wanneberg mente Björkstén at gymnastikken der var for kjønnsnøytral, fordi den kopierte manngymnastikken. (Slike logikker finnes også i dag;

de maskuline idrettspraksiser forstås som kjønnsnøytrale og de kvinnelige som kjønnete.) Den gang var gymnastikk ofte koplet til militær adferd og ikke til "kvinnelig" mykhet, smidighet og gratie. Vitenskapelige logikker hadde fått innpass i gymnastikken via bl.a. Pehr Henrik Ling (1776-1839). Med utgangspunkt i datidens biologi – inkludert rasebiologi, samt medisin og psykoanalyse ble kvinnen fremstilt som forskjellig fra "normalen"; dvs mannen. Björkstén ønsket at gymnastikken skulle speile datidens kvinnelighet. Måten å gjøre seg til en borgerlig kvinne på ble forstått som implisitt og normalen, slik denne leseren ser det. Slik sett skulle gymnastikken uttrykke godatte normer for kvinnelighet. Derfor var det ikke plass til kraft, styrke og beslutsomhet i Björksténs gymnastikk. Ifølge datidens (og nåtidens?) hegemoniske logikker var kvinner betraktet som mindre psykisk stabile enn menn, slik at hennes bevegelser i større utstrekning ble forstått som uttrykk for kroppens stemninger og sjelstilstander.

Wanneberg poengterer at Björksténs gymnastikk kan tolkes på mange måter. Forfatteren får frem det motsetningsfylte i hennes gymnastikk. Den kan forstås som et forsøk på å gi jenter og kvinner et eget rom, fri for mannlig kontroll, samtidig som kvinnen symboliserer det underlegne kjønn. Hun viser til kjønnsperspektiver hos to kjente feminister, den norske sosiologen Eva Lundgren og den svenske historikeren, Yvonne Hirdman. Den siste lanserte begrepet genussystemet (1988). Det så hun i et makt, kjønns- og klasseperspektiv. Eldre kvinneforskere i Skandinavia husker hvilken kraft et slik begrep fikk da det ble introdusert. Historikeren tok bl.a. utgangspunkt i den vestlige kapitalismens og demokratiets logikker om å integrere også kvinner som borgere i det sivile samfunnet. Et resultat av dette var husmorskontrakten. Kvinner oppnådde en type formell likestilling med mannen mot at hjemmets oppgaver ble hennes livsverk. Ifølge Wanneberg kan Björksténs kjønnsperspektiv koples både til Hirdmans husmorskontakt og Lundgrens begreper om konstitusjonelle (grunnleggende, stabile og ofte implisitte) og regulative (fleksible) normer til det motsetningsfylte i hennes kvinnesyn. Forfatteren viser til den norske sosiologen, der forandring på et område kan få motsatt og forsterkende effekt på et annet. Når Björkstén brøt med den lingske mannsgymnastikken (regulative normer), fikk kvinnegymnastikken samtidig en forsterkende effekt på de konstitusjonelle (kjønnete praksiser). Det svake, myke og grasiøse ved godtatt borgerlig kvinnelighet ble forsterket. Disse koplingene til feministiske perspektiver er meget interessante. Det må likevel understrekes at begrepene ikke stammer fra Lundgren, men fra filosofene, John Searle i 1969 og Bernard Suits i 1973. Searle skriver om konstitutive og regulative regler i bl.a. fotball. Uten de konstitutive, intet fotballspill. Dette fordi de førstnevnte regler definerer målet i spillet og de midlene som er tillatt for å nå målet, mens regulative regler kan ifølge Suits bl.a. være ulike tekniske ferdigheter i en idrett.

Idrettsforskningen både i historie og i samfunnsvitenskapen kunne med hell fokusere mer på ambivalente og motsetningsfylte måter å gjøre seg til kvinne og mann på.

Mangelfull komparativ undersøkelse

Siste artikkel får størst plass. Ulla Habermann, Laila Ottosen, Gertrud Flister og Berit Skirstads "Det løster sig selv" (?) Skandinaviske idrætslederes indstilling til ligestilling" er fremstilt som en komparativ undersøkelse fra et større forskningsprosjekt "Kvinder på toppen". Målet er å dokumentere og analysere årsaker til kvinners underrepresentasjon som ledere i organisert idrett. Artikkelen fokuserer på ulikheter i landenes offisielle og idrettens likestillingspolitikk. Holdninger og handlinger hos idrettsledere er også med.

Innledningen er meget relevant for undersøkelsen. Ifølge forfatterne er spørsmål om likestilling et provoserende og "følsomt" tema i Danmark på linje med religion og seksualitet. Flere ledere mente det ville løse seg av seg selv med tiden. Forfatterne viser til den skandinaviske modellen for velferd, som bygger på ideen om universelle logikker om velferd for alle, der staten i prinsippet skal dekke utgiftene fremfor private aktører. Artikkelen kopler ideen om likestilling mellom kjønnene i idretten til den skandinaviske modellen om velferd.

Offentlig debatt om likestilling i Danmark skal ifølge Anette Borchors og Drude Dahlerup ha "gået i stå". Den danske likestillingspolitikk skal ha vært mer snever, svakere fundamentert i viktige organisasjoner og ha en "reaktiv" strategi (fokus på muligheter og ikke reel likestilling) de siste 30 år i forhold til den svenske og norske. Dansk likestillingspolitikk skal også ha vært lavere prioritert enn i de to øvrige land. Kanskje viktigst av alt; danske politiske partier har ikke hatt egne kvinneorganisasjoner slik tilfelle har vært i Sverige og Danmark. At Danmarks lange fartstid i EU har bidradd til et svakere fokus på likestilling, skal også være et moment.

Under presentasjonen av likestillingspolitikken i idretten viser det seg at Danmark har hatt et kvinneutvalg, en likestillingskonsulent og kurser "Kvinner kan, vil og tør" uten de store konsekvenser for idretten som helhet. Felles for alle land er bl.a. kartlegging av kvinner i idretten og kurser/seminarer på 1980-tallet. Her opplever jeg artikkelen som ahistorisk for å forstå den sterkere satsingen på likestilling i idretten i Sverige og Norge. Først et lite poeng. Forfatterne påpeker at det ikke har vært kvinneutvalg i Norge "gennem tiden". De kunne kanskje fått med - i en

idrettshistorisk årbok - at det var slike utvalg på 1930-tallet og fra 1946-53, fordi disse hadde kontakt med kvinneidretten i de andre skandinaviske land. Mer alvorlig er det at leserne får svært liten informasjon om hva som skjedde i Sverige og Norge i en viktig fase av kvinnebevegelsen i den vestlige verden på 1970- og begynnelsen av 80-tallet. Da var Sverige motoren i skandinavisk likestillingspolitikk i idretten. En kvinnekonsulent ble ansatt på toppplan i svensk idrett i 1970 for å utvikle kvinneidretten. Tre år senere ble BRUD-gruppen dannet som en arbeidsgruppe i Riksidrottsförbundet. Målet var å rekruttere og utdanne kvinner til idrettsledere. I perioden 1973-76 ble det satt i gang et omfattende analysearbeid for å kartlegge kvinneidretten. Flere idrettsklubber ble involvert. "Svensk Idrott" laget et temanummer om kvinneidrett og et bredt samarbeid med svensk TV startet opp. Brosjyren "Tjejer och idrott" ble produsert i samarbeid med Statens Ungdomsråd. Høsten 1977 la BRUD-gruppen frem et forslag til handlingsplan på Riksidrottsmötet, idrettens høyeste beslutende organ. Aktørene på møtet vedtok prosjektet "Idrott tillsammans ... på samma vilkor för kvinnor och män, flickor och pojkar". Det svenske idrettsforbundet skulle etter dette satse 1.2 millioner svenske kroner på dette opplegget i 1978-81. Pr. april 1981 hadde svensk idrett 217 prosjekter i 44 av 56 særforbund. I 1978 arrangerte Sverige Nordens første kvinneidrettsseminar siden 1950-tallet.

Forarbeidet til og selve doktorgradsoppgaven til svenske Eva Olofsson fra 1989 er et viktig utgangspunkt for å forstå den skandinaviske kjønnsforskningen i idrett de neste tiår. Tittelen: "Har kvinnorna en sportslig chans" inspirerte både idrettsforskere og enkelte politikere i flere land.

Hva skjedde i Norge?

Utdanningsutvalget i Norges Idrettsforbund (NIF) arrangerte et seminar om kvinner og idrett i 1975. Over 60 deltakere fra begge kjønn deltok, og forslag til oppfølging ble publisert i en rapport.^[i] Ifølge forfatterne av artikkelen kom likestilling på dagsorden i norsk idrett, "ikke minst initiert af Det internasjonale Kvindeåret i 1975". Nei, forfattere; det var først og fremst på grunn av den offentlige debatten fra 1970-tallet om diskriminering og likestilling i flere politiske partier (Sosialistisk Venstreparti, Høyre og Arbeiderpartiet), i kvinnebevegelsen generelt (Nyfeministene, Brød & Roser og Kvinnefronten) og i idretten spesielt fra 1972-75. Sentrale aktører i disse tre feltene var i dialog med hverandre. Thor Ole Rimejorde initierte seminaret i 1975. Det var debatten i det offentlige rom de senere år som fikk han til å sette kvinner og idrett på dagsorden.^[ii] FNs kvinneår ble bare brukt som et retorisk og strategisk grep for handling.

Den eneste referansen som er oppgitt i litteraturlisten om norsk likestilling og kjønnsbalansen i idrettsledelsen er en "foreløpig" rapport av Berit Skirstad og Anne Kristi Rimeslåttan fra 2005. Dette arbeidet er altså vurdert som det mest relevante. At Jorid Hovdens doktorgradsarbeid "Makt, motstand og ambivalens. Betydninger av kjønn i idretten" fra 2000 med fokus på idrettsledelsen ikke er nevnt, er for denne leseren uforklarlig. Heller ikke hennes rapport som hun har laget sammen med to andre fra 1993 er nevnt. Tittelen er "Er det prisen verdt?" Her problematiserer forfatterne bl.a. spørsmålet om kvinnelige ledere får relevante arbeidsoppgaver og samspillet mellom kjønnene. Hvis forfatterne av 2006 hadde inkludert bl.a. Kari Fasting og Goro Skous "Developing Equity for Women in The Norwegian Confederation of Sports" fra 1994, ville de ha kunnet få med flere viktige sider ved arbeidet til Det sentrale kvinneutvalget fra 1984-90 utenom kjønnskvolter. Kjønnskvolter er selvsagt sentralt, men grunnlaget for forståelsen av hva som skjedde er for dårlig utlagt. Et viktig poeng for kvinneutvalget i dette tidsrommet var å *forankre satsingen i hele organisasjonen*. Utvalget hadde en sekretær som daglig leder og økonomi til å foreslå flere prosjekter. Lederen av kvinneutvalget var hele tiden medlem av NIFs sentralstyre. Den første, Tove Strand Gerhardsen, ble sosialminister i Gro Harlem Brundtlands kvinneregjering i 1986, mens hun ledet kvinneutvalget i idretten. Det høynet utvalgets symbolske kapital. I en idrett med dominerende maskuline logikker er ikke det et lite poeng.^[iii]

Da aktører i Det sentrale kvinneutvalget tolket at sentralstyret ville legge det ned på idrettstinget i 1987 (høyeste beslutende organ), initierte kvinnene i dette utvalget en debatt i idretten i forkant av, under og etter tinget. At utvalget ikke da ble nedlagt, er deres fortjeneste sammen med mange mannlige og kvinnelige ledere sentralt og lokalt.

Artikkelen skulle presentere en komparativ undersøkelse. Her har jeg flere spørsmål. Hvilke idrettsledere er med? Hvor kommer de fra? Hvordan fordeler de seg på lokalklubber, det regionale leddet og sentralt? Fra hvilke idretter? I Danmark er tallet 1632, mens det bare er 437 i Sverige og 385 i Norge. Det er vanskelig å forholde seg til resultatene når utvalget er så vakt skissert.

Det er bra at forfatterne har strukturert svarene i kategorier som "individuelle valg", relasjoner/makt" og "strukturelle forhold". Her viser de at de har kunnskaper om ledelse og kjønn. Prosentvis har flere danske ledere svart at kvinner ikke blir ledere pga av individuelle valg. Det koples til dansk likestillingspolitikk generelt og til

idretten spesielt. Når de imidlertid drøfter resultater uten å vise til tidligere forskning i Norge, blir jeg igjen forundret. Hovden har bl.a. interessante svar på hvorfor kvinner kan ha for lite selvtillit. Det går ikke bare på generelle kjønnete holdninger i storsamfunnet, men idrettens noe tafatte måte å bruke kvinnelige ledere på. Mange opplever bl.a. at saker i realiteten kan være avgjort på forhånd, i menns nettverk før de offisielle møtene. Også når forfatterne drøfter kjønnsrelasjoner og strukturer savner jeg resultater fra tidligere idrettsforskning. Artikkelen redegjør greitt for ulike svar i Danmark. Her får de godt frem forholdene i dette landet, både i politikken generelt og i idretten. De har også med interessante spørsmål. Slik sett er artikkelen verd å lese.

Forfatterne av denne artikkelen kunne ha en klarere feministisk og kritisk profil slik Ann Hall foreslo i 1978. Med en bedre historisk dokumentasjon kunne en også fulgt opp Joan Wallach Scott om "... history's representations of the past help construct gender for the present". [iiii]

Slik sett har historisk og historisk-sosiologisk forskning en viktig oppgave i dagens samfunn.

Noter

[i] NIF, 1975: "Idretten og kvinnen i dag og i årene som kommer. Rapport fra seminaret på Gol 14-16 nov.1975".

[ii] Samtale med undertegnede under forberedelsen av seminaret.

[iii] Andre aktuelle referanser om norsk idrett.

Kvinneutvalget, 1985: *Mer idrettslig aktivitet for flere kvinner. Forslag til handlingsplaner 1985-87*,

Kvinneutvalget, 1988: *Mer idrettslig aktivitet for flere kvinner. Forslag til handlingsplane 1988-90*. Skou,

Goro, 1990: *Kvinnerettet arbeid i Norges Idrettsforbund – sett i et kvinneperspektiv*. Evalueringsrapport.

NIF/NIH.

Det var president i NIF, Hans B. Skaset, som ga rom for kvinnesatsingen fra 1984 med en gang han ble valgt.

Fasting, Kari, 2005: "Idrettspolitik og kvinnepolitikk". I Dag V. Hanstad og Matti Goksøyr (red.): *Fred er ei det beste. Festskrift. Hans. B. Skaset 70 år*. Oslo: Gyldendal. Sider ved mediedekningen: Lippe, Gerd, von der, 2005: "Hans B. Skaset: Mannen i media", samme sted.

Fasting, Kari, 2005: "Strategies for Developing Gender Equity in Sport Leadership". I (red.) Doll-Tepper, Gudrun et al: *Sport, Women and Leadership*. Bundesinstitut für Sportwissenschaft. Bonn.: 57-65.

[iiii] Scott, Joan Wallach, 1988: *Gender and the Politics of History*. New York: Columbia University Press.

© Gerd von der Lippe 2007

 [Köp boken från Saxo.dk](#)

 [Kjøp boken fra Saxo.dk](#)

 [Køb bogen fra Saxo.dk](#)